

Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

μπρούτζινο άγαλμα του Σπάρτακου από τον David Eugene Henry

Η ιδέα της ελευθερίας (που είναι ουσιαστικά η κυριότερη ιδέα για την ανθρωπότητα) και η ανεξαρτησία είναι όροι σχεδόν ταυτόσημοι, αλλά η ελευθερία είναι πολύ ευρύτερη και πιο περιεκτική, περιέχοντας όχι μόνον την απελευθέρωση από τα εμπόδια (ελευθερία από κάτι), αλλά και ένα νόημα περισσότερο αυθύπαρκτο και σχετικό με τη φύση του όντος. Η ελευθερία είναι δυσεξιχνίαστη ιδέα, ενώ η ανεξαρτησία περισσότερο προσβάσιμη.

Οι μεγάλες ιδέες απαιτούν επαναπροσδιορισμό και βαθύτερη ανάλυση, για να μπορέσουμε να αποφύγουμε τον ολοκληρωτισμό και το κοινωνικό χάος. Ειδικά η δημοκρατία απαιτεί συνεπέστερη και προσεκτικότερη ανάλυση.

Όμως οτιδήποτε αντιλαμβανόμαστε ως ελευθερία μάλλον

περιορίζεται στην απελευθέρωση από ένα εμπόδιο, αποτελεί δηλαδή ένα είδος μορφής και όχι τόσο το καθεαυτό νόημα ως αφαίρεση. Σε αυτό το σημείο της ανεξαρτησίας είναι που διαστρεβλώνεται η έννοια της ελευθερίας. Ο άνθρωπος επιθυμεί να ζει ανεμπόδιστος, ελεύθερος από οτιδήποτε έξω από αυτόν. Εδώ συναντάμε δύο προβλήματα:

Πρώτο, ως ελευθερία αντιλαμβάνεται την ικανοποίηση των επιθυμιών του, αλλά σε αυτή την περίπτωση δεν μιλάμε για πραγματική ανεξαρτησία και φυσικά πολύ περισσότερο για ελευθερία, μια και η επιθυμία είναι απόλυτη προσκόλληση στο γίνεσθαι των μορφών – και αυτές οι επιθυμίες δεν είναι πάντοτε ισορροπημένες, δηλαδή τείνουν στο να αγνοούν τον κόσμο και τις ανάγκες του και θεωρούν κάθε περιορισμό απεχθή.

Δεύτερο, θέλει την ελευθερία ή την ανεξαρτησία, αλλά χωρίς πληρότητα συνείδησης. Η συνείδηση προσπαθεί να αποφύγει τον κόπο για ανεύρεση της ελευθερίας, την θέλει μόνο ως απελευθέρωση από τα εμπόδια. Μία έκφραση αυτής της δεύτερης οπτικής συναντιέται και στην ανατολική φιλοσοφία, όπου η ζωή στον κόσμο αλλά και το ίδιο το σώμα είναι ασήμαντα και απορριπτέα, ότι αυτό που πρέπει να μετράει είναι μόνο ο κόσμος των εσωτερικών αξιών. Αυτή η άποψη σχετίζεται άμεσα με τον κόσμο, που έτσι απορρίπτεται ως άχρηστος ή έστω επιβλαβής και περιοριστικός.

Η δεύτερη όμως φαίνεται να είναι μία πιο λεπτής αξίας υπέρβαση των εμποδίων, αλλά ουσιαστικά θέτει εκ ποδών το γίνεσθαι και είναι κατά βάση ατομιστική. Εισάγει έναν δυαδισμό αγεφύρωτο μέσα στην ύπαρξη, δηλαδή τόσο στον κόσμο ως εγκοσμιότητα και όσο και στο πέραν του κόσμου ως αφαίρεση αδιάφορη (δήθεν) προς αυτόν τον κόσμο. Αλλά το κλειδί βρίσκεται στη φύση της αφαίρεσης και του Απολύτου που δεν περιορίζονται από τον χώρο και τον χρόνο και δεν πρέπει να ερμηνεύεται έτσι επιφανειακά. Αυτή, λοιπόν, η επιθυμία του ανθρώπου να απαλλαγεί από τα δεινά, όσο και αν θεωρείται αυτονόητο στοιχείο της ελευθερίας, όταν ταυτίζεται αποκλειστικά με την ελευθερία, γίνεται βαθιά αντικοινωνική και διαιωνίζει την αποξένωση και στον κόσμο αλλά

και στον κόσμο των αξιών ή ιδεών. Στην ουσία περιορίζει την ελευθερία σε μια δήθεν αφαίρεση (που ουσιαστικά παραμένει άγνωστη), ενώ η ελευθερία θα έπρεπε λογικά να διαπερνάει κάθε έκφραση της ζωής. Και την αποκαλώ “δήθεν αφαίρεση” με την έννοια ότι η αληθινή αφαίρεση δεν μπορεί να είναι ατομιστική, αλλά αντίθετα να εκφράζει την ενότητα. Η διαφορά είναι λεπτή αλλά υπαρκτή και αποτελεί το θεμελιώδες κριτήριο ανάμεσα στην αληθινή ελευθερία (που δεν γνωρίζουμε τι είναι) και την ανεξαρτησία που επιδιώκουμε.

Για τι πολέμησε ο Σπάρτακος; Για την ελευθερία ή για την ανεξαρτησία; Θα έλεγα και για τα δύο. Εξάλλου η ανεξαρτησία αποτελεί μέρος της ελευθερίας, το οποίο όμως μπορεί να διαστρεβλωθεί και να μετατραπεί σε κάτι διαφορετικό, γιατί συνδέεται αποκλειστικά με τον κόσμο των διαφορετικοτήτων. Η ανεξαρτησία, όταν είναι αποκομμένη από την αληθινή ελευθερία, αποτελεί στην πραγματικότητα αποξένωση, έναν ατομισμό όπου ο άνθρωπος υπάρχει μόνον για τον ατομικό εαυτό του χωρίς υποχρεώσεις και ηθικές εξαρτήσεις. Από το ένα μέρος, στο παρελθόν είχαμε τις υπερβολικές εξαρτήσεις και, από το άλλο, την πλήρη αποξένωση. Πλήρης ανισορροπία. Το λεχθέν όμως από τον Σπάρτακο ότι η ζωή δεν πρέπει να αναλώνεται ως θέαμα αλλά ως θυσία στην ελευθερία δείχνει μία βαθιά κατανόηση των αξιών της ζωής, που παραπέμπει στην αναζήτηση της ελευθερίας. Αλλά, ακόμη και αν η κατανόηση δεν είναι βαθιά, μπορεί το συναίσθημα να αίρεται (μόνον παροδικά) σε ένα ύψος τέτοιας ποιότητας που να συμπεριλαμβάνει και αυτή την ποιότητα ασυνείδητα. Στη ζωή τα πράγματα δεν είναι εύκολα διακριτά, τα κίνητρα και η συνείδηση είναι δυσανάγνωστα και τις εξάρσεις τις διαδέχεται συχνά η πεζότητα της καθημερινότητας, ακριβώς όταν δεν υπάρχει αληθινή κατανόηση. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί κανείς να έχει μία ευκρινή εικόνα της ψυχολογικής πραγματικότητας.

Τέλος πάντων, η ανεξαρτησία λειτουργεί στον κόσμο του γίγνεσθαι και των μορφών, ενώ η ελευθερία είναι κάτι πολύ περισσότερο, λειτουργεί και σε αυτόν αλλά και πέραν αυτού. Γι’

αυτό μπορεί να συμπεριλάβει και τον περιορισμό ως μέρος της ή, μάλλον, ως έκφρασή της. Αυτό μπορεί να φαίνεται παράδοξο, αλλά στην πραγματικότητα δεν είναι. Οι περιορισμοί αποτελούν πάντοτε εγκλωβισμό, ηθικό ή μη, μέσα στις μορφές του γίγνεσθαι, τις διαφορετικότητες. Εφ' όσον η ελευθερία είναι φύση των όντων, θα πρέπει η ελευθερία να εκφράζεται σε κάθε περίπτωση, ακόμη και μέσα στους περιορισμούς. Οι περιορισμοί αποτελούν πεδία δοκιμασίας. Δυστυχώς, ακόμη και σε αυτό θα βρισκόντουσαν άνθρωποι που θα το χρησιμοποιούσαν ως δικαιολογία για να ασκήσουν την κυριαρχία τους επάνω στους άλλους, λέγοντας ότι, εφ' όσον η ελευθερία υπάρχει παντού και πάντοτε, τότε δεν πειράζει αν κάποιος περιορίσει έναν άλλον, μια και αυτός δεν πρόκειται να χάσει την ελευθερία του. Ή θα είναι σαν να λέει κανείς ότι, εφ' όσον δεν υπάρχει θάνατος, τότε αυτός επιτρέπεται να σκοτώνει όποιον θέλει αφού, ούτως ή άλλως, αυτός δεν θα πεθάνει αληθινά. Αυτά όμως είναι σοφιστείες. Το ζήτημα είναι ότι όλη αυτή η κατανόηση της ελευθερίας θα πρέπει να περάσει μέσα από τη συνείδηση, αλλιώς δεν θα είχε κανένα απολύτως νόημα η καθεαυτήν ύπαρξη του κόσμου και της συνείδησης. Εμείς ζούμε στον κόσμο της συνείδησης και δεν μπορούμε να επικαλεστούμε το Απόλυτο για να αγνοήσουμε τον κόσμο, την κοινωνία και τις ηθικές επιταγές που προκύπτουν από αυτή τη σχέση. Δεν γνωρίζουμε καν τη φύση της συνείδησης και του κόσμου.

Η προηγούμενη εποχή είχε πολλούς περιορισμούς, ηθικούς και μη, που εμπόδιζαν την αυτοσυνείδηση του ανθρώπου. Η σημερινή δεν έχει αυτούς τους περιορισμούς, αλλά παρ' όλα αυτά κατευθύνθηκε στον ίδιο στόχο με την προηγούμενη: να περιορίσει ή να εξαλείψει την ανθρώπινη αυτοσυνείδηση και ελευθερία. Αυτός ο περιορισμός ή εξαλείψιση της αυτοσυνείδησης και της ανεξαρτησίας μπορεί να γίνει σχετικά εύκολα, είτε με την υπερβολική απαγόρευση και την αυστηρή κοινωνική τελετουργία που οδηγεί σε ασφυξία είτε με την αποχαλίνωση των ελευθεριοτήτων και τον ατομισμό όπου ο καθένας χτίζει τον δικό του αποξενωμένο κόσμο για να ζήσει ανεξάρτητος μέσα του, εξαφανίζοντας την αίσθηση σκοπού πλην των μικρών ατομιστικών σκοπών. Στην ουσία ο

άνθρωπος με τον ατομισμό περιορίζεται στον ατομικό εαυτό του όπως είναι διαμορφωμένος σε τόπο και χρόνο και δεν αλληλεπιδρά με το περιβάλλον, πράγμα που ονομάζει “ελευθερία”. Είναι όμως πραγματικά ελευθερία ή, μήπως, απλώς πρόκειται για μία παροδική επιθυμία για άνεση;

Θα έλεγα ότι η ισορροπία είναι η λύση του προβλήματος, αλλά αυτή δεν είναι το “λίγο απ’ όλα”, αντίθετα είναι μία νέα οπτική για τις ποιότητες της ίδιας της ζωής. Παρατηρώντας την ιστορία, βλέπει κανείς ότι η ισορροπία λείπει από τις ανθρώπινες σχέσεις και πρέπει να αναρωτηθούμε γιατί. Από ό,τι φαίνεται η λύση δεν θα δοθεί εύκολα και δεν μπορεί να τη δώσει ένας μόνον άνθρωπος, γιατί αυτή δεν μπορεί να είναι μία πληροφορία αλλά μία διεργασία μέσα στη συνείδηση για ξεκαθάρισμα τι θέλουμε, πού πάμε και τι είμαστε.

8/1/22

Ιωάννα Μουτσοπούλου

Μέλος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ